

ERGUN HIÇYILMAZ
BENİ TOPRAĞIMA GÖMÜN

DESTEK YAYINLARI: 364

ARAŐTIRMA: 113

BENİ TOPRAĞA GÖMÜN /ERGUN HİÇYILMAZ

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun

Editör: Aslı Bahşı

Kapak Tasarım: İlknur Muştı

Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Destek Yayınları: Ağustos 2013

Yayıncı Sertifika No: 13226

ISBN 978-605-4771-63-9

© Destek Yayınları

İnönü Cad. 33/4 Gümüşsuyu Beyođlu / İstanbul

Tel:(0212) 252 22 42

Fax:(0212) 252 22 43

www.destekyayinlari.com

info@destekyayinlari.com

[facebook.com/ DestekYayinevi](https://facebook.com/DestekYayinevi)

twitter.com/destekyayinlari

İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri

Matbaa Sertifika No: 10614

Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8

Yenibosna – Bahçelievler / İstanbul

Tel: (0212) 496 11 11

ERGUN HIÇYILMAZ

BENİ
TOPRAĞIMA GÖMÜN

Ergun Hiçyılmaz Kitaplığı: 7

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	9
ÖNSÖZ	11
GİRİZGÂH	13
YAŞADIĞIMA İNANMAK İSTİYORUM	17
Yeniye “hayır”	28
Estiğinde göç rüzgârları.....	34
Yaşlı gözler.....	35
43 yıl sonra	36
Birleşmiş Milletler	38
Replikler gözyaşımıdır	39
Hayat zaten bir dramdır	41
Nuvart Hanım'ın torunu.....	45
Varyete çiçekleri.....	47
Nerede onlar?	48
Mütareke ve sonrası	50
Büyükten de büyük	54
Tomas Efendi	57
Afişteki yeni oyun.....	59
Yeranuhi Hanımefendi.....	62
Gedikpaşalılar	65
Şamram'ın dünyası	68

Amalya'lar.....	73
Sinemanın gülleri	74
Gar Gazinosu'ndan Moulin-Rouge'a.....	78
Osmanlı'yı satanlar ve Dadyan Efendi.....	80
Bizim casus Pandikyan	85
Pandikyan'ın Türkiye'ye hizmeti.....	86
Üç pasaportlu casus.....	87
Pandikyan para alamadı	90
Pandikyan ve bizimkiler	91
Mimozalar ve ayrıkotları	93
Fenerliler.....	95
Fenerli Rumlar	96
Eğlenceler ve azınlıklar	98
Bir yaz ki gelmez.....	99
Neredesin sen?	104
Ay ışığı kadınları.....	104
Venüs gibi	107
Keti Dalmas.....	109
Denizkızı Eftalya.....	110
Özel konser.....	111
Sonuncu azınlık	113
Ölümün adı Hrisantos... ..	114
İlk dersler.....	116
Yosmaları	118
Kim öldürdü?	119
Eski zaman düşleri.....	121

Yahudi diplomasisi	126
Başka Murat	129
Osmanlı gayrimüslimleri.....	129
Bir İstanbul tanığı.....	133
Türk musikisinin ustaları	135
Bacanoslar	136
Afet Efendi.....	136
Artaki Candan	137
Leon Hancıyan.....	137
İki kemani.....	137
Diğerleri.....	138
Rum Mevlevi	139
Bizim karamanlılar.....	140
Karamanlıca “köy” baskısı.....	143
İstanbul’un dili	145
Suçlu yabancı Hıristiyanlar	147
Dil beraberliği	149
Sporun azınlıkları.....	150
İstanbul’un sporu.....	152
Azınlık kulüpleri.....	155
Pera’nın kaderi	157
Ermeniler.....	158
Musevilerin kulübü Makabi.....	159
Diğer yıldızlar	161
İsimler isimler... ..	163
Tahtaperde Aleko.....	166

EKLER, BELGELER

Osmanlı'da millet kavramı	169
Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim okulların dağılımı (1897)	173
Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslim okulların cemaatlere göre dağılımı (1897)	174
Dini yapılar.....	175
Ruhani kavga.....	178
AZINLIKLARLA İLGİLİ ÖNEMLİ TARİHLER	181
KAYNAKÇA	185
SÜRELİ YAYINLAR.....	191

TEŞEKKÜR

Bu kitap, Dr. Turhan Bozkurt ile Hüsnü Terek'in teşvik ve inancı olmasaydı, belki de gün yüzüne çıkmayacaktı. Onlara teşekkürümü bu kitapla edebilirsem mutlu olacağım...

Dostlara sahip olduğum için kendimi her zaman şanslı addederim.

Hasan Coşkun benim onlarca öğrencimden biridir. Kitabın temelini teşkil eden belgelerin temininde gösterdiği gayret ve yardımı şükranla anıyorum. Belge taramak ve eskiyi değerlendirmek konusunda bugün onun vardığı çizgi övünç vericidir.

Ömer Türkoğlu ve Fazıl Mecit, Osmanlıca metinlerde yardımlarını esirgemediler. Metin Coşkun ise fotoğraf ve belge çalışmalarına katılarak yardımcı oldu. İngilizce metinlerde Tolga Hiçyılmaz'ın çabası vardır.

Şükranlarımı sunuyorum...

ÖNSÖZ

Kitabımız yaşanması muhtemel olayların değil, bütünüyle var olan bir hayatın bizatihi kendisidir.

Bu itibarla kitapta adı geçen kişiler ve olaylar gerçektir. Konuyu renklendirmek amacıyla hayali anlayışa yönelmedik ve “kitapta adı geçen kişiler ile olayların gerçek hayatla ilgisi yoktur” tarzını benimsemedik. Sadece var olanı takdim gayretinde olduk.

Kitabı yazdıranlar asırlar boyu aynı topraklarda yaşamış, aynı suyu içip aynı ekmeği yemiş ve aynı havayı solumuşlardır.

İyi ve kötü, günahsız ve günahkâr, hain ve kahraman, cesur ve korkak, bilgili ve cahil, zengin ve yoksul olabilirler... Devletin en üst katında makam sahibidirler belki ya da çıkmaz sokağın numarasız bir evidir mekânları.

Dinleri, dilleri ve isimleri ayrı ama hayat tarzları aynıdır. Onlar her ne kadar “az”ınlık da olsalar, bizim insanlarımızdır.

Bazıları Osmanlı olarak doğmuş, Türk olarak yaşamıştır. Ölmüşlerdir, sıradan insanlar olarak bu topraklarda... Eceleriyle veya savaşın elleriyle...

Rum, Ermeni veya Musevi'dirler... Gayrimüslim olmalarının dışında bizden farklı değildirler. Aynı sıralarda dirsek çürüttüğümüz, aynı kışlalarda beraber nöbet tuttuğumuz onlardır. Aynı heyecanla sevgiler ve sevdalar paylaştığımız yine onlardır.

İstanbul azınlıklarından sunduğumuz bu hayat sayfaları peşin bir yargının seçimi olmamıştır.

Ne karalamayı amaç edinen, düşmanlığı körükleyen, ne de yersiz ve abartılmış bakışla övgüler yağdıran bir kitap sunuyoruz size.

Kitap üç bölümden meydana gelmektedir. Başlangıçta sunduğumuz hayat, İstanbul'da ölmek ve bu topraklarda gömülmek isteyen Büyükadalı Madam Klio'nun evrak-ı metrukesinden yola çıkılarak sunulmuştur.

Daha sonraki bölümler, Madam Klio'nun yaşadığı dönemlerden bazı safhalardır. Bu birbirinden ayrı ve farklı özellikler taşıyan olayları, aynı zamanda onun unutamayaacağı hatıralar olarak da okuyabiliriz.

Son bölüm ise yaşanan bu hayat sayfalarının rakamsal ve belgesel örneklerini kapsamaktadır. Sunduğumuz belgelerin ilk defa bu kitapta koleksiyonumdaki orijinallerinden yayımlandığını belirtmek isteriz.

Kitabımız sevgi ve saygı dolu bir dünyanın paylaşımına birer demet çiçek olabilir ve dostluğa çağrıda bulunabilirse mutlu olacağız.

Teşvikiye, 21 Haziran 1993

GİRİZGÂH

Onlar toprağa, toprağın suya duyduğu hasret kadar hasrettirler. Güneşin doğduğu başka topraklarda olsalar da kendi bulutlarından çıkıp gelecek güneşlerine hasrettirler...

Ha bir avuç altın, ha bir avuç toprak...

Ömürleri vefa etmişse kim bilir bir yerlerde Marc Aryan'dan İstanbul'u dinliyorlardır.

Dabaghian'ın şiirlerinden Ara Barteveian'ın söylediği "Köylü" veya "Enfes Kız" mutlaka birileri tarafından dinleniyordur.

Sinodia Orkestrası'nın çaldığı "To Telefteo Dilino" parçası, Madam Mariana Hacopulo'nun gür sesiyle bütün Akdeniz'i dolaşp, Hristidis ve Şamlı İskender'in vitrinlerinden nota olarak İstanbul'u seyrederdi.

İstanbul'un gülen çehresiydi Dario Moreno... Küçük bir 45'liğe sığmayan büyük bir sanatçı... "Hatıralar Hayal Oldu" belki de onun ağzında hayal olmuş bir şehir-i İstanbul'u fısıldayıp durmaktadır.

Stelios Kazancidis, Liça Diamandi, Spiros Dimitriadis ve Vasil Vasiliadis, geçmiş zamandan yeni zamanlara akıp giden, "orta zamanları" yaşatıyorlar.

"Ta Skorpise O Anemos", "Psemata hane", "Fiye Kurastika", "Den Se Pistevio", "Anemona", "Sto Trapezi pu ta pino" ve "Efiye Efiye" acaba hangi yıllarda sevdalara keskin bıçak yaraları açmıştı?

“Tamba Tamba”, çiftetelliği oynayan Maestro Laki Lorenço ile “Kasap/7co”yu yaşıyanlar, “Ta su Kanu Kafonaki” yani “Eġer beni sevseydin”i acaba daha içten mi söylüyorlardı?

Bazıları için onanmaz bir yaradır mazi. Ve onları kan deġil, toprak çeker.

Sivaslı Nişan Bızdıkyan 1922’de ailesiyle Amerika’ya göç etmişti. Nişan Efendi’yi “yeni dünya”da hayat zorluklarından çok, “eski dünya” hasreti karşılamıştı. Çektiġi çile, zorlanmanın da ötesindeydi. Bavuluna koyabildiġi Sivas ve İstanbul kartpostalları, aile fotoġraflarının yer aldığı Kız Kulesi işlemleri albümü, onun Amerika’da en candan dostları olmuştu.

Topraġına hasret kalıp ölüp gitmeden önce, oġlu Artin’den tek şey istemişti: bir avuç toprak...¹

Artin Nişanyan bu vasiyeti 1962’de yerine getirecekti. Gümrükte bavulu açıldığında bir kutu Hacı Bekir lokumu, bir paket Çorum leblebisi, İstanbul ve Sivas kartpostalları ile bir avuç toprak görülecekti.

Bir de gözünde, saklamaya çalıştığı, düştü düşecek bir damla yaş vardı...

Doktor Ervant Bey, ne Dadyan Artin Paşa, ne Sarkis Balayan, ne de Kirkor Aġaton kadar bililir.

Sultan II. Mahmut’tan nişan alan Artin Bezciyan, Hariciye Nazırı Gabriel Noradukyan da deġildir.

1870’lerde doğmuş, Askeri Tibbiye’den mezun olduktan sonra (1897) 33 yıl Osmanlı İmparatorluğu topraklarında, özellikle Arap Yarımadası’nda görev almıştı. Musul çevresindeki isyanı bastıran Fadıl Paşa ordusunda sertabip olmuş, 1907’de askeri hastanenin ve şehrin doktorluğunu yapmıştı.

1. Cumhuriyet gazetesi, 31 Temmuz 1962.

1908 Meşrutiyeti'nden sonra İstanbul'a dönen Dr. Ervant Arabyan, Harbiye ve Kuleli'de çalıştıktan sonra Yıldız 1. Süvari Alayı'na tayin edilmiş ardından Balkan Harbi'ne katılmıştı.¹

Lüleburgaz'da yaralanmış ve ayağa kalktığında aynı alayla bu defa Harb-i Umumi cephelerine yürümüştü. Tabur Komandanı Binbaşı Hacı Rıza Bey'i ateş hattından kurtaran da Ervant Bey'di.

1919'da Çamlıca Askeri Sanatoryumu'nda hizmetini sürdürmüş ve sessizce emekli olarak, Kadıköy'deki evine çekilmişti. Sadece doktor değil, muharripti. 27 Ağustos 1946'da öldüğünde, dünya malı tek bir iğnesi yoktu... Şan ve şerefinden başka...

1. Torkom İstepanyan, *Türk-Ermeni İlişkileri*, İstanbul, 1984.

YAŞADIĞIMA İNANMAK İSTİYORUM

Tanrı şahittir...

Ağladığımı hiç kimse görmedi. Martılar, balıklar ve denizdeki aksimden başka...

Bir avuç toprağı mendilime sarmadan önce, bebeğimi okşar gibi sevmiştim. Toprağın avuçlarımın içinde kıpır kıpır oynadığını ve canlandığını hissedebiliyordum. Damarlarımdan çekilen ve neredeyse tükenmeye yüz tutan kanımın, yeniden harekete geçtiğini duyar gibiydim.

Önce bir damlanın düştüğünü gördüm avucumdaki dünyaya... Sonra bir damla daha düştü. Geçmişim damla damla gözlerimden akıp gidiyordu.

Balkan Harbi, Harb-i Umumi, Anadolu Harekâtı ve 6 Eylül'ün izleri ne kadar da belirgindi. Bir avuç toprağı dökülen damlalar ne kadar çoktu...

Ahhhh... O kan ve gözyaşlarıyla beslenip beslenip de doymayan toprak, nasıl da emiyordu geçmişimi.

Güneş yükselmişti. Yukarılardan gümüşbalıklarına uzanan sıcak, boynumdan incecik bir ip gibi iniyordu. Gümüşlerin minicik bir ekmek kırıntısı peşinde kümeleşip oynaşması, "tek" duramayan torunlarımın soğuk sofalarda "meme" arayışına benziyordu.

Arnavutköylü Anastas'ın diktiğı göğüslüklerin bile kapamadığı beyaz ve diri göğüslerimin hiç buruşmayacağını sanmıştım. Ne kocam Papadulos'un sert elleri, ne de çocuk-

larımın aç ağızları bu canlılığı alamaz diye düşünürdüm. “Ela ela”¹ diye çağırıldığında, ikizlerim Kosta ile Epamimonda nasıl da tıpış tıpış gelirlerdi.

Yokluk ve savaş yıllarında Makriköy’de (Bakırköy) her gün labada ve ebegümece toplamaya çıkardım. Dikenler ve otlar arasında ıspanağın bu yabani benzerlerini, bir kâşif titizliğiyle bularak fileye doldururdum. Ama hiçbir şey ikizlerim için gerekli sütü sağlayamazdı. Onca sıkıntı ve derdin yok ettiği sütün yerini şekerli ılık su almıştı. Kosta bir tarafa, Epamimonda öbür tarafa yapışır, daha büyükleri Yorgo kiskanç gözlerle onları takip ederdi.

Ailemin “Papado” diye çağırıldığı gümrük kâtibi kocam hırçın ve kızgın ağızların hücumunu gülererek seyrederdi. Akşam el ayak çekildiğinde soğuk yatağımızda, Papado’nun elleri o dik yamaçlı tepelere doğru uzanmak isterdi. Ama sevgili Klio’sunun, yani benim saldırılardan yıldığımı düşünerek uzanıp giden ellerini geri çekerdi. Bu yüzden zaman zaman veetlere bağırırdı: “Hey more, hey mori bitirdiniz kiramı be...”² Ama değişen bir şey olmaz, Kosta ile Epamimonda yan gözlerle şöyle bir bakar ve göğüs uçlarımdaki şerbeti aramaya devam ederlerdi. Bazen damaklarının sertliği karşısında yüzümü buruşturup “ah” çektiğimde Papado, İstavroz Sokağı’ndaki Arnavut hamallardan öğrendiği küfrü basardı: “Mut plo, mut me kep breh.”

Ama Papado bunun kuru gürültü olduğunu biliyordu. İkizler için yine bir şey değişmez, üstelik bu Arnavutça küfürlerden incindiğimi anlardı.

Bir avuç toprak doldurduğum mendilimi iki düğüm ata-

1. “Gel gel” anlamındadır.

2. More: oğlan çocuğu, mori: kız çocuğu, kira: hanım.

rak özenle bağlamıştım. Zerresinin dökülmesini istemiyordum ada toprağının.

Öbür tarafa gözlerim kaydığında Panayot'un kırk küsur yıldan beri süregelen ağ toplama uğraşını, aynı özenle sürdürdüğünü görüyordum. Yalnız elleri eskisi gibi hızlı değildi. Birbirine karışan ağı, o inanılmaz çabukluğu ve ustalığıyla çözemiyordu.

Hayat giderek çözülmez hale geldi diye düşünüp, el sallayan Panayot'a selam verdim.

İrili ufaklı çeşit çeşit balık ağlara sıkışmıştı. Can havliyle zıplıyorlar ve tekrar denize koşmak istiyorlardı. Zaman zaman vızıltı halinde çıkan sese aşına olanlar, bunun "denize çağrı" olduğunu söylerlerdi. Balıklar ölüm yanı başlarında-yken bile, denizi çağırırlardı... Yani hayatı...

Gözlerim köpüklü dalgalara takılıp Şirket-i Hayriye'nin 6 numaralı vapuruyla Kadıköy'e geçtiğim geri gelmez günleri düşündüm. Amcam beni özel misafir olarak kaptan köşküne alır ve dümen kenarına oturtup elime koca bir pandispanya verirdi.

Dalgaların beyaz köpüklerini gördüğümde her zaman aynı soruyu sorardım:

"Bu nedir, bu köpükler nedir?"

Cevap da hep aynı olurdu:

"Benim küçük güzelim, balıklar çamaşır yıkıyorlar, anladın mı?"

"Fanaraki'ye¹ teyzemin evine kadar uzanan o gezme günlerini unutamamıştım. O asırlık geçmişin içinde miniminnacık zaman dilimlerinin, büyüyerek geri gelişine ve kaybolmayışına hayret ediyordum.

1. Fenerbahçe.